

# ირანის მძევლების კრიზისი

ლაშა ბოლქვაძე

ალტე უნივერსიტეტი

სოციალურ მეცნიერებათა მაგისტრანტი

**Lasha Bolkvadze**

*Alte University*

*Master of Social Sciences*

[Lashabolqvadze1234@gmail.com](mailto:Lashabolqvadze1234@gmail.com)

## Iranian Hostage Crisis

### Abstract

The invasion of Iranian students in the USA embassy, as Ayatollah Khomeini called it „the second revolution“, has become a conditioning factor of foreign policy of some countries towards post-revolutionary Iran.

The crisis of hostage according to its development has become a national failure of Americans in the near East, but for the Iranians it is a national holiday even today. Without realizing this fact, it is impossible to understand relationships between Iran and the USA and the tension between them.

In one hand the goal of our article was to Analyse the dynamics all of these events, that caused hostage -taking of USA citizens by Iranian students and then get them free, also to discuss about the strategies that was used by American authorities to free the hostages. In one hand the crisis of hostages is a sign of terrorism, and on the other hand it is a symbol of releasing from imperialistic claws of America. Some of the researchers thinks that this fact was a failure of American military and foreign policy in the near East, but for some researchers it was simply a good experience, which influenced on developing of USA foreign policy positively. In the sources which we explored (see bibliography) the dynamic of crisis and the ways of eliminating it are often represented differently. We decided to reconcile these sources and by analyzing them to represent historical reality with its causes and consequences.

**Keywords:** Iran, Hostage Crisis, Diplomatic Strategies, USA Foreign Policy.

## შესავალი

აშშ-ს საელჩოში ირანელი სტუდენტების შეჭრა, როგორც მას აიათოლა ხომეინი უწოდებდა – „მეორე რევოლუცია“, პოსტრევოლუციური ირანის მიმართ რიგი ქვეყნების საგარეო პოლიტიკური ვექტორის განმაპირობებელი ფაქტორი გახდა. მძევლების კრიზისი თავისი განვითარებით ამერიკელების ეროვნულ მარცხად იქცა ახლო აღმოსავლეთში, ხოლო ირანელებისთვის დღესაც ეროვნულ დღესასწაულს წარმოადგენს. ამ ფაქტის გააზრების გარეშე კი, შეუძლებელია გავიგოთ ირან-აშშ-ს ურთიერთობები და მათ შორის დღემდე არსებული დაძაბული დამოკიდებულება.

ჩვენი სტატიის მიზანი გახლავთ, ერთი მხრივ, განვიხილოთ მთელი იმ მოვლენების დინამიკა, რამაც გამოიწვია ირანელი სტუდენტების მიერ აშშ-ს მოქალაქეების მძევლად აყვანა და შემდეგ განთავისუფლება, ასევე, ვიმსჯელოთ იმ სტრატეგიებზე, რომელსაც მიმართა ამერიკის შეერთებული შტატების ხელისუფლებამ მძევლების გასათავისუფლებლად. მძევლების კრიზისი ერთი მხრივ ტერორიზმის ნიშნების მატარებელია, მეორე მხრივ კი – ამერიკის „იმპერიალისტური კლანჭებიდან“ თავის დახსნის სიმბოლო. მკვლევართა ერთი ნაწილი თვლის, რომ ეს ფაქტი ამერიკული შეიარაღებული ძალების და საგარეო პოლიტიკის მარცხს წარმოადგენდა ახლო აღმოსავლეთში, მეორე ნაწილისთვის კი, ეს უბრალოდ კარგი გამოცდილება გახლდათ, რომელმაც აშშ-ს საგარეო პოლიტიკის განვითარებაზე დადებითი ზეგავლენა მოახდინა. ჩვენ მიერ შესწავლილ წყაროებში (იხ. ბიბლიოგრაფია) ხშირად განსხვავებულად არის წარმოდგენილი კრიზისის მიმდინარეობა და მისი აღმოფხვრის გზები. ჩვენ შევეცადეთ აღნიშნული წყაროები შეგვეჯერებინა და მათი ანალიზის საფუძველზე, წარმოგვედგინა ისტორიული რეალობა, მიზეზებითა და შედეგებით.

## ისტორიული ფონი

ირანის მძევლების კრიზისს საფუძველი შეუქმნა მანამდე მიმდინარე რამდენიმე მოვლენამ, რომლებიც 1950-იანი წლებიდან ვითარდებოდა. 1951 წელს არჩეულმა ირანის პრემიერ მინისტრმა, მოჰამედ მოსადეყმა ქვეყნის ნავთობის მრეწველობის ნაციონალიზაცია გადაწყვიტა. ვინაიდან ბრიტანული და ამერიკული კორპორაციები თითქმის მთლიანად აკონტროლებდნენ ირანის ნავთობპროდუქტებს, მათ შეიმუშა-

ვეს საიდუმლო გეგმა – TP-ajax და ირანელი გენერლების დახმარებით, 1953 წლის აგვისტოში მოსადაფი გადააყენეს. სრული ძალაუფლება გადაეცა მონარქს, მოჰამედ რეზა ფეჰლევის. მან ირანის ნავთობრეზერვების 80 პროცენტი ამერიკელებს და ბრიტანელებს გადასცა. შესაბამისად, CIA-ს და ბრიტანეთის სადაზვერვო სამსახურის ეს ოპერაცია წარმატებული აღმოჩნდა. თუმცა ბევრი ირანელი უკმაყოფილო იყო და ამ ფაქტს ირანის შიდა საქმეებში ამერიკელების ინტერვენციად აღიქვამდა.

გავლენიანი სასულიერო პირების უკმაყოფილებას იწვევდა, მოჰამედ რეზა ფეჰლევის სეკულარიზმი და მკვეთრად გამოხატული პროდასავლურ პოლიტიკა. მიუხედავად ირანში ბევრი პროგრესული ნაბიჯისა („დასავლური“ გავებით), შაჰი სასტიკი და თვითნებური დიქტატორი აღმოჩნდა, რომლის საიდუმლო პოლიციაც (SAVAK) იჭერდა, აწამებდა და კლავდა ათასობით ადამიანს.

1970-იანი წლების ირანში უმუშევრობა და სიღარიბე მძვინვარებდა, შაჰის გარემოცვაში ფესვგადგმული იყო კორუფცია და ელიტარიზმი, ეკონომიკურ ზრდას მაღალი ინფლაცია ძირს უთხრიდა. ასეთი სოციალური ფონის მიუხედავად, ირანის მთავრობა მილიარდობით დოლარს ხარჯავდა ამერიკული იარაღის შესაძენად. გამომდინარე აქედან, მოსახლეობის დიდი ნაწილისთვის, განსაკუთრებით ახალგაზრდობისთვის, ისლამი საკუთარი თავისა და იდენტობის დაცვას საშუალებად იქცა.

ირანი ეტაპობრივად მოიხცა დემონსტრაციებმა, 1978 წლის იანვრიდან 1979 წლის თებერვლამდე დემონსტრაციები თანდათან გადაიზარდა ფართომასშტაბიან ეროვნულ საპროტესტო მოძრაობაში, ირანის შაჰის, მოჰამედ რეზა ფეჰლევის მთავრობის წინააღმდეგ. CIA და ამერიკის მთავრობა, ისევე როგორც ირანისა – რევოლუციური რყევებისთვის მოუმზადებელი აღმოჩნდა. 1978 წლის შემოდგომამდე თეირანში აშშ-ის საელჩოს მიმდებარე ტერიტორია დემონსტრაციების ჩატარების ადგილად იქცა ირანელების მხრიდან, რომლებიც ეწინააღმდეგებოდნენ ამერიკელების ირანში ყოფნას, ხოლო 1979 წლის 14 თებერვალს, შაჰის მიერ ირანის დატოვების შემდეგ, საელჩოზე განხორციელდა შეტევა და მისი მოკლევადიანი ოკუპაცია. საელჩომ გაუძლო ამ თავდასხმას, რომლის დროსაც რამდენიმე თანამშრომელი დაიღუპა და დაიჭრა, ტყვედ ჩავარდა ერთი სამხედრო, რომელიც მალევე გაათავისუფლეს. ეს ინციდენტი ცნობილია როგორც „ვალენტინობის ღია კარის დღე“.

ცხადია, ირანი გახვეული იყო უზარმაზარ რევოლუციურ ცვლილებებში, რაც აშშ-ს პოზიციების ცვლილებასაც მოასწავებდა. შესაბამისად, რევოლუციის აქტიურ ფაზაში შესვლამდე, საელჩოს თანამშრომლების რაოდენობა 1400-ზე მეტი ადამიან-

ნიდან შემცირდა 72-მდე. გარდა ამისა, ირანის დროებითი მთავრობა გაზაფხულსა და ზაფხულში ცდილობდა საელჩოს კომპლექსის გარშემო უსაფრთხოების გაძლიერებას.

საბოლოოდ, სტუდენტებისთვის საელჩოზე თავდასხმის კატალიზატორად იქცა ის ფაქტი, რომ 1979 წლის 22 ოქტომბერში ყოფილ მონარქს ამერიკელებმა ნება დართეს შესულიყო აშშ-ში მკურნალობის მიზნით. ამას დაემატა 1 ნოემბერს აშშ-ს პრეზიდენტის ეროვნული უსაფრთხოების მრჩეველის, ზბიგნევ ბუჟინსკის და ირანის პრემიერ მინისტრის, მეჰდი ბაზარგანის შეხვედრა ალჟირში. ეს შეხვედრა ირან-აშშ-ს ახალი ურთიერთობის დაწყებას ეხებოდა, თუმცა ამან გააჩინა ბრალდებები ბაზარგანის მიმართ, თითქოს ის ამერიკელ ჩინოვნიკებთან თანამშრომლობდა.<sup>1</sup>

## მძევლები

აშშ-ს საელჩოზე მეორე თავდასხმა, რაც შემდგომში ხანგრძლივ კრიზისად გადაიქცა, იგეგმებოდა ჯერ კიდევ 1979 წლის სექტემბრიდან, იბრაჰიმ ასჰარზადეს და რამდენიმე სხვა სტუდენტის მიერ, რომლებიც კონსულტაციებს გადიოდნენ თეირანის წამყვანი უნივერსიტეტების ისლამური ასოციაციების ხელმძღვანელებთან. მათ თავის ჯგუფს „იმამის კურსის მიმდევარი სტუდენტები“ უწოდეს. თავდაპირველად ისინი საბჭოთა კავშირის საელჩოზე შეტევის შესაძლებლობას განიხილავდნენ, მაგრამ საბოლოოდ გადაწყდა აშშ-ს საელჩოზე თავდასხმა და მისი დაკავება რამდენიმე საათით ან დღით. მათი აზრით, ეს იქნებოდა მტკიცე და ეფექტური გზავნილი მსოფლიოსათვის, რომ ისინი არ შეეგუებოდნენ სხვა ქვეყნების ჩარევას ირანის შიდა საქმეებში.<sup>2</sup> გეგმის განსახორციელებლად სტუდენტები აწარმოებდნენ საელჩოს დაზვერვას და ეცნობოდნენ 14 თებერვალს საელჩოზე თავდასხმის მონაწილეთა გამოცდილებას. აღსანიშნავია, რომ მათ მხარს უჭერდა აიათოლას ჯგუფის სულიერი ლიდერი მუჰამად მუსავი ჰონეიმაყ.

სტუდენტების განზრახვის შესახებ აიათოლა ხომეინმა არაფერი იცოდა,<sup>3</sup> მას განზრახ არ შეატყობინეს, რადგან არსებობდა იმის ალბათობა, რომ ბაზარგანის მთავრობას, რომელსაც სტუდენტები არ ენდობოდნენ, ეს მცდელობა აღეკვეთა, და ამას-

<sup>1</sup> [https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1979/11/07/bazargan-government-resigns-iran/e4360d7c-31ba-4cd0-9cbb-4649d24f50f2/?utm\\_term=.352e9961da5e](https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1979/11/07/bazargan-government-resigns-iran/e4360d7c-31ba-4cd0-9cbb-4649d24f50f2/?utm_term=.352e9961da5e)

<sup>2</sup> <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2004/12/among-the-hostage-takers/303596/>

<sup>3</sup> <http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,992548,00.html>

თან, საელჩოში შეჭრა ხომეინის გაფრთხილების გარეშე ბაზარგანის მთავრობის პარალიზებას მოახდენდა. აქვე აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ თებერვლის თავდასხმის შემდეგ ბაზარგანი გახდა აშშ-ს საელჩოსა და მისი თანამშრომლების უსაფრთხოების გარანტი. სტუდენტები აშშ-ს საელჩოს ჯაშუშების ბუდედ თვლიდნენ, საიდანაც განხორციელდა მოსადეცის მთავრობის დამხობა, ამიტომ მათი გეგმა ერთგვარი შურისძიებაც უნდა ყოფილიყო. შაჰის აშშ-ში შესვლის გამო ხომეინმა ხალხს ანტიამერიკული დემონსტრაციებისკენ მოუწოდა, შესაბამისად ეს გარემოება სტუდენტებისთვის საელჩოში შეჭრის საბაბად იქცა.

1979 წლის 4 ნოემბერს, ხომეინის ერთგული ირანელი სტუდენტების მიერ ორგანიზებული ერთ-ერთი დემონსტრაცია, რომელიც საელჩოსთან იმართებოდა, არეულობაში გადაიზარდა. დაახლოებით დილის შვიდი საათისთვის „სტუდენტების“ ლიდერებმა შეკრიბეს 300-დან 500-მდე მხარდამჭერი და გააცნეს გეგმა. მათ გადალახეს წინააღმდეგობის და შეიარაღებული დაცვა, რომელმაც წინააღმდეგობის განწევა სცადა თუმცა უშედეგოდ, შეიჭრნენ საელჩოში, დაიკავეს მთელი ტერიტორია და დაატყვევეს მისი პერსონალი. თავდაპირველად ეს იყო საელჩოს სიმბოლური დაკავება, რომელიც გამოქვეყნდებოდა პრესაში და გაგრძელდებოდა მანამ, სანამ ირანის მთავრობა უსაფრთხოების ძალებს არ გამოგზავნიდა წესრიგის აღსადგენად. სტუდენტებს ხომეინის მხარდაჭერის იმედი ჰქონდათ, ხომეინმა კი, საგარეო საქმეთა მინისტრი – იბრაჰიმ იაზდი გაგზავნა მათ გამოსაყვანად საელჩოდან, თუმცა საღამოს, როცა იაზდი ქალაქ ქომიდან<sup>1</sup> თეირანში ჩავიდა, რადიოში მოისმინა ხომეინის განცხადება, რომელიც მხარს უჭერდა სტუდენტებს და მძევლების აყვანას „მეორე რევოლუციას“ უწოდებდა, ხოლო საელჩოს – „ამერიკელი ჯაშუშების ბუნაგს“.

პირველი რამდენიმე დღის განმავლობაში საელჩოს ის თანამშრომლები, რომლებიც იქ არ იმყოფებოდნენ ან/და იმალებოდნენ, სტუდენტებმა მოძებნეს და საელჩოში დააბრუნეს, მაგრამ 6-მა ამერიკელმა დიპლომატმა მოახერხა და თავი შეაფარა ჯერ ბრიტანეთის, შემდეგ კი კანადის საელჩოს.

რაც შეეხება სტუდენტების მოთხოვნებს, ისინი აშშ-ს მიერ ირანის სასამართლოსთვის შაჰის გადაცემას მოითხოვდნენ, ამერიკელების მტკიცებით კი, მათ შაჰისთვის პოლიტიკური თავშესაფარი არ მიუციათ და ის იქ მხოლოდ სამკურნალოდ იმყოფებოდა. ამასთან ერთად, ხომეინი ითხოვდა ბაზარგანის წინამორბედის, ბახთიარის

<sup>1</sup> მიჩნეულია შიიტური ისლამის წმინდა ქალაქად.

დიდი ბრიტანეთიდან ექსტრადიციასაც, რომელიც სინამდვილეში საფრანგეთში იმყოფებოდა. გარდა ამისა, სტუდენტები მოითხოვდნენ აშშ-ს ბოლიში მოეხადა ირანის შიდა საქმეებში უხეში ჩარევისთვის, მათ შორის 1953 წელს მოსადეყის მთავრობის დამხობისთვისაც. 14 ნოემბრის შემდეგ კი, მოთხოვნებს აშშ-ს მიერ ირანის გაყინული აქტივების ამოქმედებაც დაემატა.

საელჩოს მოკლე დროით ოკუპირების თავდაპირველი გეგმა, ხომეინის მხარდაჭერის გამო, მძევლების განუსაზღვრელი ვადით აყვანის გეგმად გადაიქცა. მიუხედავად იმისა, რომ ბაზარგანმა მოუწოდა სტუდენტებს საელჩოს გათავისუფლებისკენ, მათ ეს მოთხოვნა არ შეასრულეს, რადგან მისდამი უნდობლობას დაემატა საელჩოს აღებამდე რამდენიმე დღით ადრე ბაზარგანის შეხვედრა ზბიგნევ ბუჟბინსკთან. სტუდენტების გათვლა ბაზარგანთან დაკავშირებით სწორი აღმოჩნდა, ის ზენოლის ქვეშ მოექცა, ამიტომ 6 ნოემბერს მან დატოვა პრემიერის პოსტი და მოითხოვა, რომ მძევლების გათავისუფლების პირობით, აშშ-ს მოეხდინა შაჰის ექსტრადიცია ირანში.

მიუხედავად იმისა, რომ რევოლუცია შედგა, ირანი მაინც პოსტრევოლუციურ ქაოსში იყო გახვეული – თეირანში მიმდინარეობდა პოლიტიკური ბრძოლები – ისლამურ მემარჯვენეებს, სეკულარულ მემარჯვენეებსა და სხვადასხვა მუსლიმურ ინტერესთა ჯგუფებს შორის, რომელიც რევოლუციის ლიდერის – ხომეინის გარშემო ვითარდებოდა. ამიტომ აიათოლამ გადანწყვიტა მძევლების საკითხი თავისი ძალაუფლების კონსოლიდაციისთვის გამოეყენებინა, რის შედეგადაც ამერიკასთან მოლაპარაკებები გაიწვია და მძევლების საკითხიც ჩიხში შევიდა. ანტიამერიკანიზმი გახდა ირანელი ხალხის გამაერთიანებელი ფაქტორი, რამაც გაზარდა ხომეინის რეპუტაცია და რეფერენდუმის გზით თეოკრატიული კონსტიტუციის მიღების პროცესში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა. ხომეინი თავისი ოპონენტების პრო-ამერიკელებად მონათვლით, მათ დისკრედიტაციას ახდენდა. ამას გარდა, სტუდენტებმა საელჩოს აღების შემდეგ ხელში ჩაიგდეს საიდუმლო დოკუმენტების დიდი რაოდენობა, რითაც მოხერხდა CIA-ს აგენტების და მათი კონტაქტების (გადაბირებული აგენტების) იდენტიფიკაცია, რომლებიც შემდეგ ან დახოცეს, ან დააპატიმრეს.

სტუდენტებმა, საერთო ჯამში 66 მძევალი აიყვანეს, რომელთაგან 5 ქალი და 8 აფროამერიკელი 19-20 ნოემბერს გაათავისუფლეს. ერთი მძევალი, რომელსაც გაფანტული სკლეროზი აღმოაჩნდა, 1980 წლის 11 ივლისს გაათავისუფლეს, დანარჩენი 52 მძევალი (მათ შორის სამი – ირანის საგარეო საქმეთა სამინისტროში იყო დატყ-

ვევებული) კი 444 დღის განმავლობაში – 1981 წლის 20-იანვრამდე იმყოფებოდა ტყვეობაში. აღსანიშნავია, რომ ირანელი სტუდენტები მძევლებს დამამცირებლად ეპყრობოდნენ, მაგრამ არ ჰქონია ადგილი მათ მიმართ რაიმე ფიზიკურ ძალადობას. მათ თვალახვეულებს დაატარებდნენ კამერების წინ, არ ჰქონდათ ლაპარაკის, კითხვის და ტანსაცმლის გამოცვლის უფლება. მთელი კრიზისის განმავლობაში კი, გაურკვეველი იყო მათი ბედი და მათ მიმართ მოპყრობა: არავინ იცოდა, მძევლებს ანამებდნენ, მოკლავდნენ თუ გაათავისუფლებდნენ.

ცნობილია, რომ 1980 წლის 25 აპრილამდე, როცა ამერიკელებმა სცადეს სამაშველო ოპერაციის ჩატარება, მძევლები საელჩოში იმყოფებოდნენ, ხოლო ამ ფაქტის შემდეგ ისინი ჯგუფებად დაყვეს და ზოგი საპყრობილებებში, ზოგიერთი კი გაურკვეველ ადგილებზე გადაიყვანეს. საბოლოოდ კი, გაათავისუფლებამდე ორი თვით ადრე ისინი ბახთიარის<sup>1</sup> სასახლეში მოათავსეს.

მძევლების აყვანიდან მომდევნო რამდენიმე დღის განმავლობაში, აშშ-ს პრეზიდენტის, ჯიმი კარტერის წარმომადგენლების და თეირანში მყოფი სხვა ქვეყნების დიპლომატების მცდელობები, გაეთავისუფლებინათ მძევლები, უშედეგო აღმოჩნდა. 7 ნოემბერს, აშშ-ს დელეგაციას, რომელსაც ხელმძღვანელობდა გენერალური პროკურორი – რეიმსი კლარკი და რომელსაც ირანელ მაღალჩინოსნებთან ხანგრძლივი ურთიერთობა ჰქონდა – უარი ეთქვა ირანში შესვლაზე.

12 ნოემბერს ირანის საგარეო საქმეთა მინისტრმა, აბოლჰასან ბანი-სადრმა განაცხადა, რომ მძევლებს გაათავისუფლებდნენ, თუ შეერთებული შტატები ირანის შიდა საქმეებში ჩარევას შეწყვიტა, თუ შაჰს წარუდგენდნენ ირანის სასამართლოს და მის საკუთრებაში არსებულ ქონებას გადასცემდნენ ირანს. ამაზე ამერიკელებმა განაცხადეს, რომ ირანს თავისუფალად შეეძლო სამართლებრივი დავა ეწარმოებინა შაჰის მიმართ, როგორც ფინანსურ საკითხებთან, ასევე შაჰის რეჟიმის პირობებში აღამიანის უფლებების დარღვევასთან დაკავშირებით.<sup>2</sup> იმავე დღეს პრეზიდენტმა კარტერმა გამოიყენა ეკონომიკური სანქციები და ირანისგან ნავთობის იმპორტი შეწყვიტა, ხოლო 14 ნოემბერს, ბრძანება №12170-ის საფუძველზე ამერიკულ ბანკებში ირანის აქტივების დაახლოებით 8 მილიარდი დოლარი გაყინა.<sup>3</sup> ამ სანქციებს მალევე ორ

<sup>1</sup> ირანელი გენერალი და სავაქის ყოფილი მეთაური, რომელიც იმავე სავაქმა მოკლა 1970 წელს ერამში.

<sup>2</sup> <https://www.britannica.com/event/Iran-hostage-crisis>

<sup>3</sup> <https://www.archives.gov/federal-register/codification/executive-order/12170.html>

ქვეყანას შორის ვაჭრობის უმეტესი ნაწილის აკრძალვა მოჰყვა.

29 ნოემბერს შეერთებულმა შტატებმა ირანის მთავრობის წინააღმდეგ სარჩელი შეიტანა საერთაშორისო სასამართლოში (რომელიც 1980 წლის მაისში აშშ-ს სასარგებლოდ გადაწყდა). ასევე, გაერო-ს უშიშროების საბჭომ მიიღო რეზოლუციები 457 და 461 (4 და 31 დეკემბერს) ირანის ქმედებების წინააღმდეგ. საერთაშორისო თანამეგობრობა შეთანხმდა, რომ ისინი ეწინააღმდეგებოდნენ ირანის მიერ მძევლების აყვანის ფაქტს და სხვადასხვა ქვეყნის დიპლომატები უნდა ჩართულიყვნენ მათ გამოსნაში.<sup>1</sup>

1979 წლის 15 დეკემბერს შაჰმა დატოვა აშშ და პანამაში გადავიდა. მიუხედავად იმისა, რომ სტუდენტების ძირითადი მოთხოვნა შაჰის ექსტრადიცია იყო, აშშ-დან მის წასვლას რაიმე შედეგი არ მოჰყოლია.

მძევლების აყვანა, ირანში და ისლამურ სამყაროში ბევრმა აშშ-ს უსუსურობისა და დამცირების სიმბოლოდ აღიქვა. ამერიკელებმა ვერც დიპლომატიური მანევრებით და ვერც ეკონომიკური სანქციებით ვერ მოახდინეს გავლენა ხომეინის ანტიამერიკულ პოზიციაზე, მათი უუნარობა, მძევლების სახლში დაბრუნება უზრუნველყოთ, პირდაპირ ზეგავლენას ახდენდა კარტერის იმიჯსა და კომპეტენციაზე, ეს კი იმით იყო მნიშვნელოვანი, რომ აშშ-ში საპრეზიდენტო არჩევნები ახლოვდებოდა.

### „კანადური ხრიკი“

4 ნოემბერს, საელჩოს ალების მომენტში, ამერიკელების ორმა ჯგუფმა მოახერხა საელჩოდან გაქცევა, ისინი დიდი ბრიტანეთის საელჩოსკენ გაემართნენ, მაგრამ ერთ ჯგუფს გზა აერია და დემონსტრანტებს ჩაუვარდა ხელში, რომლებმაც ისინი საელჩოში დააბრუნეს. მეორე, ხუთკაციანმა ჯგუფმა ბრიტანეთის საელჩომდე ვერ მიაღწია იქ გამართული დემონსტრაციის გამო და ჯგუფის წევრის, რობერტ ანდერსის სახლში გადაწყვიტა დამალვა, შემდგომში კი ბრიტანეთის საელჩოში თავის შეფარება. მათ ექვსი დღე სხვადასხვა სახლებში გაატარეს, ბოლოს კი კანადელი საემიგრაციო მოხელის, შერდაუნის დახმარებით კანადის საელჩოს კომპლექსში გადავიდნენ, მოგვიანებით მათ შეექვსე ამერიკელიც შეუერთდა, რომელიც შვედეთის საელჩოში იმალეობდა. მათ კანადის საელჩოში 79 დღე გაატარეს.

კანადის ელჩმა, კენ ტეილორმა ეს ფაქტი კანადის პრემიერ მინისტრს შეატყობ-

<sup>1</sup> <https://www.un.org/Docs/scres/1979/scres79.htm>



ბინა, რომელმაც CIA ჩააყენა საქმის კურსში, მათ ერთობლივად შეიმუშავეს ამერიკელი დიპლომატების ირანიდან გაყვანის გეგმა, რომელიც ითვალისწინებდა ამერიკელებისთვის კანადური პასპორტების და ირანის ყალბი ვიზების დამზადებას, რის მეშვეობითაც დიპლომატები შეუმჩნევლად დატოვებდნენ ირანს.

ოპერაციის ჩასატარებლად დამზადდა პასპორტები, ალტერნატიული პასპორტები, ვიზები და ა. შ. შეიმუშავდა რამდენიმე სათადარიგო გეგმაც, იმ შემთხვევისთვის, თუ ოპერაცია ჩავარდებოდა. რაც შეეხება ძირითად გეგმას, ის ითვალისწინებდა ირანში რვაკაციანი გადამღები ჯგუფის ჩასვლას, რომლებიც იღებდნენ ფილმს სახელწოდებით „არგო“. ეჭვი რომ არავის შეეტანა, შეიქმნა სტუდია „სიქს პროდაქშენი“, რომელიც მეტი დამაჯერებლობისთვის კინოჩვენებებსაც კი მართავდა.

ირანში გამგზავრება დაევალა CIA-ს ოფიცერს, ტონი მენდესს, „ხულიოს“ სახელით ცნობილ აგენტთან ერთად.

1980 წლის 27 იანვარს მენდესი, ხულიო და 6 ამერიკელი დიპლომატი, კანადური პასპორტებით და ყალბი ვიზებით შეუფერხებლად შევიდნენ მეჰრებადის აეროპორტში და მცირე ტექნიკური შეფერხების შემდეგ გაფრინდნენ ციურიხში, სადაც მათ CIA-ს ოფიცრები ელოდნენ. 28 იანვარს კანადის საელჩო დაიხურა, ტელიორმა და კანადელმა დიპლომატებმა კი მშვიდობიანად დატოვეს ირანი.<sup>1</sup>

## ოპერაცია „RICE BOWL“ ( ბრინჯის თასი)<sup>2</sup>

1979 წლის 9 ნოემბერს, მძევლების კრიზისის დანწყებიდან ხუთი დღის შემდეგ პრეზიდენტმა კარტერმა განაცხადა, რომ კრიზისის მოგვარებასთან დაკავშირებით სამხედრო ვარიანტებიც განიხილებოდა. თავდაპირველი შეხვედრები ზბიგნევ ბუჟბინსკსა და შტაბების გაერთიანებულ კომიტეტს შორის (JCS), მიმართული იყო სამხედრო ვარიანტების ფორმულირებისკენ, იმ შემთხვევაში, თუ მძევლების წინააღმდეგ გამოიყენებდნენ წამებას ან სიცოცხლის მოსპობას. უნდა ითქვას, რომ თავიდან, კარტერისთვის სამხედრო რეაგირება არ იყო პრიორიტეტული და ის მხოლოდ სანქციებით შემოიფარგლებოდა.

სამაშველო მისიის დაგეგმვის სირთულეს წარმოადგენდა მასშტაბები. ოპერაციის არეალი მოიცავდა 11 ჰექტარზე მდებარე 16 შენობას, სადაც 66 მძევალს თვალ-

<sup>1</sup> <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/winter-99-00/art1.html>

<sup>2</sup> Major Peter D. Buck, The Iranian Hostage Rescue Attempt a Case Study.

ყურს ადევნებდა 5 სხვადასხვა ლოკაციაზე მყოფი 150-ზე მეტი ირანელი, რომელთაც მხარს უჭერდნენ შეიარაღებული ფანატიკოსები. ქვეყანაში იყო მტრულად განწყობილი მთავრობა საეჭვო სტატუსით და არაპროგნოზირებადი მოსახლეობა. პრობლემას წარმოადგენდა ის ფაქტიც, რომ თეირანთან უახლოესი ამერიკული სამხედრო ბაზა დაახლოებით 2500 კილომეტრზე მდებარეობდა. ამერიკის საელჩო განლაგებული იყო დედაქალაქის თითქმის ცენტრში, რომელიც პოტენციურად კრაზანების ბუდეც წარმოადგენდა. თეირანის საზღვრებში მდებარეობდა არანაკლებ შვიდი სამხედრო ბაზა, 100-ზე მეტი პოლიციის განყოფილება და შეიარაღებული პოლიციელების უცნობი რაოდენობა.<sup>1</sup>

თეთრ სახლში განიხილებოდა რამდენიმე სამხედრო ვარიანტი, მათ შორის ირანული ნავთობის საბადოების ბლოკირება, სტრატეგიული წერტილების დაბომბვა, ნავსადგურების ბლოკირება, საერთო ბლოკადა, ქარკის კუნძულის ჩამორთმევა და სხვადასხვა ფარული ოპერაციები. თუმცა, საბოლოოდ მხოლოდ ერთი ვარიანტი იქნებოდა შერჩეული.

ხუთი თვის განმავლობაში, კომპლექსურ და საიდუმლო თავდასხმის გეგმას ამუშავებდა ერთობლივი სამუშაო ჯგუფი (JTF). ის ოფიციალურად 1979 წლის 12 ნოემბერს შეიქმნა გენერალ-მაიორ ჯიმ ვოტის მეთაურობით. JTF 1-79-ს ჰქონდა ერთი მიზანი და მისია – გეგმების და პერსონალის მომზადება მძევლების დასახსნელად და ბრძანების შემთხვევაში მისიის შესრულება. ირანში განვითარებული მოვლენების პარალელურად, იქმნებოდა JCS სპეციალური ოპერაციების დანაყოფის ცალკეული შემადგენლობა (JCS-SOD). SOD-ის ამოცანა იყო მოვლენების განვითარების მონიტორინგი, ირანში არსებული სიტუაციის ამსახველი კადრების შეგროვება, ცვლილებების აღბათობის შეფასება, აგენტების ჩანერგვა და ინფორმაციის მოპოვება. უშუალო თავდასხმის დაგეგმვა დაევალა დელტას სპეციალური ოპერაციების ძალებს, რომელიც 1978 წლის ივლისში შეიქმნა. დელტა არ ფლობდა აუცილებელ შესაძლებლობებს, რომლებიც საჭიროა დაძაბულ სიტუაციებში შორეულ და კომპლექსურ ობიექტებზე შეტევისას.

დაგეგმვის ფაზის ჯერ კიდევ გაურკვეველმა სქემამ მიიღო დასახელება „ოპერაცია რაისი ბოული“<sup>2</sup>. ის შედგებოდა ოთხი ზოგადი ნაწილისაგან: 1. ამერიკელი

<sup>1</sup> სამი ტიპის საფრენ საშუალებას საერთო ჯამში, ორივე გზაზე უნდა გაევილო 11 170 კმ. ხოლო დელტას ჯგუფს ჯერ ფეხით და შემდეგ სატვირთოებით უნდა დაეფარა 85 კმ.

<sup>2</sup> Rice Bowl წარმოადგენს სიღარიბესთან ბრძოლის ჰუმანიტარულ მისიას მესამე სამყაროს

მძევლების გამოხსნა გეგმა, რომელიც ნებისმიერ მომენტში უნდა ყოფილიყო შესრულებადი. 2. გეგმა უნდა განხორციელებულიყო მინიმალური რისკებით, ეს იქნებოდა მძევლების გადარჩენა თუ მსხვერპლი ირანელების მხრიდან. 3. სამაშველო ოპერაციაში მონაწილე პერსონალის მომზადება, რომელიც ასევე მოიცავდა ტექნიკის და აღჭურვილობის მოდიფიკაციასაც. 4. სამუშაო ჯგუფი პასუხისმგებელი უნდა ყოფილიყო ოპერაციის უსაფრთხოებაზე; გარდა ამისა იყო შეზღუდვები, როგორცაა მინიმალური მსხვერპლი, ოპერაციაში ჩართული ადამიანების რაოდენობა, ფრენის შეზღუდვა რამდენიმე ქვეყნის საჰაერო სივრცეში, მათ შორის ომანის სივრცეშიც.

დაგეგმვის საწყის ეტაპზე პრობლემას წარმოადგენდა სადაზვერვო ინფორმაციის ნაკლებობა, რასაც ირანში ამერიკელი აგენტების არარსებობა იწვევდა. ამიტომ, დაზვერვაში ჩართული იყო სატელიტური გამოსახულებები, ირანული პრესის სატელევიზიო სიუჟეტები, უცხოელებისა და სხვა ქვეყნის დიპლომატებისგან მიღებული ინფორმაციები და ა. შ. CIA-მ ირანში რამდენიმე ფარული ოპერატიული თანამშრომლის გაგზავნაც კი მოახერხა, რომლებმაც მოიპოვეს მნიშვნელოვანი სადაზვერვო ინფორმაციები და კრიტიკულ სიტუაციაში სამხედრო ოპერაციისთვის ლოჯისტიკური მხარდაჭერის უზრუნველყოფაც შეეძლოთ.

1979 წლის ნოემბრის ბოლოსთვის დამუშავდა გეგმის სპეციფიკური ელემენტები. გეგმაში გამოიყო ის ადგილები, სადაც შესაძლებელი იქნებოდა ბაზირება. განისაზღვრა თვითმფრინავის გაბარიტული შესაძლებლობები. აშკარა იყო, რომ ვერტმფრენი თეირანის ურბანული გარემოსთვის წარმატების საუკეთესო შანსს წარმოადგენდა. ამერიკული ვერტმფრენების ფლოტში შემავალ მხოლოდ Sikorsky H-53-ს ჰქონდა მისიის ჩატარების შესაბამისი წარმოებითი, გაბარიტული და ტექნიკური პოტენციალი. საბოლოოდ არჩეულ იქნა მის ერთ-ერთ სახეობა – საზღვაო ფლოტის RH-53D. აღსანიშნავია, რომ ირანის სამხედრო-საზღვაო ფლოტსაც გააჩნდა მსგავსი ტიპის ვერტმფრენები, ამიტომ თუ ირანელები მათ შეამჩნევდნენ, შესაძლოა თავიანთ ვერტმფრენებად ჩაეთვალიათ. თავად პილოტები გადიოდნენ სხვადასხვა ტიპის სწავლებებს, მათ შორის ე. წ. დაბალი დონის ტაქტიკას, რომელიც ვერტმფრენების ხილვადობის შემცირების მიზნით გამოიყენება და გულისხმობს რადიოში სიჩუმის დაცვას. ეს ტაქტიკა ოპერაციის პროცესში ერთ-ერთ მთავარ მოთხოვნას წარმოადგენდა.

---

ქვეყნებში, რომელიც ფუნქციონირებს 1975 წლიდან. ამერიკელები ცდილობდნენ ამ სახელით გადაეფარათ მათ მიერ განხორციელებული ფრენები ახლო აღმოსავლეთში, რომლებიც მძევლების გამოხსნის ოპერაციისთვის მზადებას უკავშირდებოდა.

უშუალოდ თავდასხმის ოპერაციას ერთ საათზე ნაკლები სჭირდებოდა, მაგრამ ობიექტური გარემოებები და გეოგრაფიული მდებარეობა, გეგმის სამივე ეტაპზე – ჩასვლა, მძევლების გამოხსნა, წამოსვლა – ითვალისწინებდა ღამით მოქმედებას, რაც ორ დღე-ღამეს მოითხოვდა. ასევე, გეგმა ითვალისწინებდა შემტევი ძალებისა და საწვავშილი თვითმფრინავების შეხვედრის საიდუმლო ადგილს – კოდური დასახელებით უდაბნო 1.

ოპერაციის დაწყების თაზაში, სამი MC-130 თავიანთი ბაზიდან გაემგზავრებოდა ომანში, მასირას კუნძულზე, სადაც შეავსებდა საწვავს და გაფრინდებოდა შეხვედრის ადგილ უდაბნო 1-ზე, დაშთ-ი-ჰავირის (მარილის დიდი უდაბნო) უდაბნოში. ამ თვითმფრინავებში იქნებოდნენ დელტას მებრძოლები, უდაბნო 1-ის უსაფრთხოების ჯგუფი და მძღოლები ირანში გადაადგილებისთვის. პირველი MC-130 უნდა გაფრენილიყო ერთი საათით ადრე, ვიდრე მეორე და მესამე და უსაფრთხოების მიზნით ვიზუალურად უნდა განესაზღვრა უდაბნო 1-ის პერიმეტრი. ასევე, უსაფრთხოების ჯგუფებს და საბრძოლო მეთვალყურეებს უნდა მოეწყოთ დასაშვები ზონა და ტაქტიკური საჰაერო სანავიგაციო სისტემა, რომელსაც გამოიყენებდნენ ავიამზიდთან დასაკავშირებლად, ხოლო რამდენიმე წუთში მეორე და მესამე MC-130-ებიც დაეშვებოდნენ, რომლებსაც სამხედრო და დამხმარე პერსონალი უნდა გადაესხათ და დაბრუნებულიყვნენ უკან. ამის შემდეგ, დაახლოებით ნახევარ საათში ჩაფრინდებოდა სამი EC-130 ტიპის საწვავშილი, რამდენიმე წუთში კი მათ შეუერთდებოდათ რვა ერთეული RH-53D ტიპის ვერტმფრენი, რომლებიც განლაგებული იყვნენ „ნიმითის“ კლასის ბირთვულძრავიან ავიამზიდზე, ომანის ყურეში. საწვავის შევსების შემდეგ ვერტმფრენები დელტას მებრძოლებს გადაიყვანდნენ თეირანთან მდებარე საიდუმლო ობიექტ უდაბნო 2-ზე, საიდანაც ისინი ფეხით მივიდოდნენ ირანის შემოგარენში მდებარე საიდუმლო საწყობში, მათ იქ დახვდებოდა CIA-ს აგენტების მიერ წინასწარ დამალული სატვირთოები. ვერტმფრენები უნდა გადასულიყვნენ დამატებით საიდუმლო ობიექტზე და დალოდებოდნენ მძევლების გათავისუფლებას.

უშუალოდ სპეცოპერაციაში მონაწილეობა უნდა მიეღო მებრძოლთა სამ ჯგუფს, რომლებიც სამოქალაქო ტანსაცმლით და უხმაურო იარაღით იყვნენ აღჭურვილნი. ესენი იყვნენ: წითელი (40 სამხედრო), ცისფერი (40 სამხედრო) და თეთრი (13 სამხედრო), წითელ და ცისფერ ჯგუფებს ევალეობდათ საელჩოზე შეტევა, ხოლო თეთრ ჯგუფს ევალეობდათ საგარეო საქმეთა სამინისტროში მყოფი 3 მძევლის გათავისუფლება. მეორე ღამით, ისინი სატვირთოების დახმარებით და წინასწარ დაგეგმილი მა-

რბრუტით უნდა მისულიყვნენ საელჩომდე, შენობებში უნდა შეეღწიათ ფანჯრებიდან და გაეთავისუფლებინათ მძევლები, ამ ყველაფრისთვის კი 45 წუთი იყო გათვალისწინებული. თავდასხმის შემდეგ, დელტა დაუკავშირდებოდა ვერტმფრენებს და მძევლებს გადაიყვანდა ვეაკუაციის ლოკაციაზე (ახლომდებარე სტადიონზე). ვერტმფრენები მძევლებს და დელტას ძალებს გადაიყვანდნენ მენზარიას აეროდრომზე, რომელსაც წინასწარ დაიკავებდნენ ამერიკელი რეინჯერები, საიდანაც მძევლები და JTF-ს პერსონალი თვითმფრინავ C-141-ით დატოვებდნენ ირანს და გადაფრინდებოდნენ ეგვიპტეში, „უადი ქენას“ აეროდრომზე.

გეგმა იყო სრულყოფილი, დეტალური და ამომწურავი. თუმცა, ოპერაციის ჩატარების გადანწყვეტილების შემთხვევაში, მისი წარმატებით შესრულება დამოკიდებული იყო სხვადასხვა ფაქტორზე, როგორცაა პიროვნული, პოლიტიკური, დიპლომატიური და სხვადასხვა ტიპის არაპროგნოზირებადი ცვლილებები და განვითარებული მოვლენების თანმიმდევრობა. ძალიან დიდ რისკს წარმოადგენდა ოპერაციაში მონაწილე ადამიანებისა და ტექნიკის რაოდენობა, რადგან აუცილებელი იყო კოორდინირებული მოქმედება არმიის ფლოტს, ავიაციასა და სპეცდანიშნულების დანაყოფებს შორის. გარდა ადამიანური ფაქტორების სრულად გათვალისწინებლობისა, რისკს წარმოადგენდა ირანელი სამხედროების მოქმედება და სხვა სიურპრიზები, რომლებიც შეიძლება მომხდარიყო სახმელეთო სპეცოპერაციის მსვლელობისას.

### **ოპერაცია „ არწივის კლანჭი“<sup>1</sup>**

1980 წლის აპრილის დასაწყისში კარტერის ადმინისტრაციის დიპლომატიური შესაძლებლობები ფაქტობრივად ამოიწურა. ირანში არსებული პოლიტიკური მდგომარეობა სწრაფად ვითარდებოდა, რაც მძევლების გამოსნის ალბათობას ამცირებდა, ამიტომ 7 აპრილს აშშ-მ ირანთან დიპლომატიური ურთიერთობა განწყვიტა. ზბიგნევ ბჟეზინსკმა ისარგებლა იმით, რომ სახელმწიფო მდივანი, საირუს ვენსი არ იმყოფებოდა ვაშინგტონში, რომელიც სამხედრო ჩარევის კატეგორიულად წინააღმდეგი იყო და 11 აპრილს, ეროვნული უშიშროების საბჭოს შეხვედრაზე, რომელიც პრეზიდენტმა კარტერმა მოიწვია სამხედრო ვარიანტების განსახილველად, ბჟეზინსკმა პრეზიდენტს წარუდგინა JTF 1-79-ის გეგმა, რომელიც მან დაამტკიცა. ამის შესახებ ვე-

<sup>1</sup> აგრეთვე ცნობილია, როგორც „ოპერაცია საღამოს სინათლე“ (Operation Evening Light) და „ოპერაცია ტაბასი“ (Operation Tabas); Major Peter D. Buck, The Iranian Hostage Rescue Attempt A Case Study.

ნს არ აცნობეს, რის გამოც მოგვიანებით ის გადადგა.<sup>1</sup>

ოპერაციას დამტკიცების შემდეგ ეწოდა – ოპერაცია „არწივის კლანჭი“ და დაიწყო მზადება მისი განხორციელებისთვის. 24 აპრილისთვის ოპერაციაში ჩართული ტექნიკა და პერსონალი განთავსებული იყო სანყის წერტილებზე, საღამოს 7 საათისთვის კი გაიწა ოპერაციის დაწყების ბრძანება.

როგორც ჩათვლიერებული იყო, MC-130-ები ჩათვრინდნენ უდაბნო 1-ის ლოკაციაზე და აქედანვე დაიწყო გაუთვალისწინებელი პრობლემები. აღმოჩნდა, რომ ბაზასთან ახლოს მაგისტრალი გადიოდა, თვითონ ბაზა კი მაგისტრალის შემოვლით გზაზე იყო განლაგებული. სამხედრო პერსონალი იძულებული გახდა ამ გზაზე მიმავალი ავტობუსი დაეკავებინა თავისი 40 მგზავრით, რომლებსაც ოპერაციის დასრულების შემდეგ გაათავისუფლებდნენ. იმავე გზაზე მიმავალი ბენზინმზიდის მძღოლი კი, არ დაემორჩილა სამხედროების მოთხოვნას, ამიტომ, იმის შიშით, რომ ოპერაცია გამჟღავნდებოდა, ავტომობილს ყუმბარმტყორცნიდან ესროლეს. აფეთქებული ბენზინმზიდის ცეცხლის ალი რამდენიმე კილომეტრიდანაც კი მოჩანდა, მისი ერთი მგზავრი დაიღუპა, მძღოლმა კი გაქცევა მოახერხა. ცხადია, ამერიკელებმა მოულოდნელობის ეფექტი დაკარგეს.

გარდა ამისა, Nimitz-დან მომავალი 8 ვერტმფრენიდან №6-ს კრიტიკული<sup>2</sup> ხარვეზის გამო მალევე ავიამზიდზე დაბრუნება მოუწია, დანარჩენი შვიდი კი ორ სხვადასხვა მტვრის ღრუბელში მოყვნენ. ღრუბლის შიგნით ხილვადობა იმდენად დაბალი იყო, რომ ვერტმფრენების ეკიპაჟებს არ შეეძლოთ ვიზუალური კონტაქტის შენარჩუნება და ხშირად განიცდიდნენ სივრცულ დეზორიენტაციას. ამის გამო ისინი ფრენის კურსს ვერ ინარჩუნებდნენ და საკმაოდ ჩამორჩნენ დადგენილ გრაფიკს. ვერტმფრენები №1 და №2 მწყობრიდან გამოვიდნენ და მოუწიათ დაჯდომა, მაგრამ მაინც მიაღწიეს შეხვედრის ადგილამდე. ვერტმფრენი №5 ელექტრონიკის ხარვეზების გამო შუა გზიდან დაბრუნდა უკან, რომელმაც სანვავის არ ქონის გამო ძლივს მიაღწია ავიამზიდამდე. დანიშნულების ადგილზე ერთ საათზე მეტი დაგვიანების შემდეგ 6 ვერტმფრენი მივიდა, მათგან №2-ს ჰიდრაულიკის და ფრენის კონტროლის სისტემის პრობლემები შეექმნა და ვეღარ მიღებდა ოპერაციაში მონაწილეობას, 5 ვერტმფრენი კი არ იყო საკმარისი ოპერაციის წარმატებისთვის.

<sup>1</sup> <https://www.nytimes.com/2002/12/29/magazine/the-lives-they-lived-out-of-the-loop.html>

<sup>2</sup> კრიტიკული ხარვეზი - ფუნქციონირებისთვის აუცილებელი მექანიზმის მოშლა.

უდაბნო 1-ის მეთაურმა, ჯეიმს კაილმა არსებული სიტუაცია მოახსენა JTF-ს მეთაურს – ჯიმ ვოტს, რომელმაც თავის მხრივ აცნობა პრეზიდენტს, კარტერმა კი ოპერაციის შეწყვეტის გადაწყვეტილება მიიღო.

ვერტმფრენების უკან დასაბრუნებლად საჭირო იყო მათი შევსება სანავით. როგორც აღმოჩნდა, №4 სანავამზიდს, რომელსაც სამი ვერტმფრენისთვის უნდა შეეფასო ავზები, არ აღმოაჩნდა საკმარისი სანავი, ამიტომ საჭირო გახდა №3 ვერტმფრენი გადასულიყო №6 სანავამზიდთან და პარალელურად ასათრენი ზოლი გაეთავისუფლებინა №4 სანავამზიდისთვის. ვერტმფრენის აფრენისას წარმოქმნილ ქვიშის მტვერში პილოტმა ვერ შეძლო ორიენტაცია და არასწორი მანევრირების შედეგად პროპელერით წამოედო სანავამზიდი №4-ის ფრთას, შემდეგ კი მის ფიუზელაჟს, რასაც აფეთქება მოჰყვა, შედეგად ეკიპაჟის რვა წევრი დაიღუპა. გარდა ამისა, დაზიანდა ახლომდებარე სამი ვერტმფრენი (ნომრები 1,4,8) და ერთი სანავამზიდი (№6). პანიკაში ჩავარდნილმა JTF-ს მთელმა პერსონალმა მიატოვა ყველაფერი და №3 MC-130-ით დატოვა ირანი.

მეორე დღეს თეთრმა სახლმა ოფიციალური განცხადება გააკეთა მისიის ჩავარდნასთან დაკავშირებით. ირანელებმა მომდევნო დღეებში საელჩოში მყოფი მძევლები სხვადასხვა ციხეებსა და გაურკვეველ ადგილებში გადაიყვანეს, რათა შემდეგი სამაშველო ოპერაცია შეუძლებელი გამხდარიყო. ამერიკელებმა უდაბნო 1-ზე დატოვეს 44 მონმე ავტობუსის მგზავრი, 9 გვამი (მათ შორის ერთი ირანელი), 1 სანავამზიდი, 2 გამართული და 3 დაზიანებული ვერტმფრენი, რომლებიც პროტოკოლის თანახმად უნდა გაენადგურებინათ. ირანელებმა ხელში ჩაიგდეს სპეცოპერაციის მთელი გეგმა, რუკები, უახლესი ტექნოლოგიები, ფული და საიდუმლო დოკუმენტები, რის გამოც დისკრედიტირებულ იქნა ოპერაციაში მონაწილე გადაბირებული და ირანში მყოფი CIA-ს აგენტები. 25 აპრილს მთელი მსოფლიო შემოიარა დამწვარი და მიტოვებული ტექნიკის კადრებმა, რაც ცუდად აისახა კარტერის ადმინისტრაციისა და მთელი შეირალებული ძალების ავტორიტეტზე. გარდა ამისა, ომანის ხელისუფლებამ, რომელმაც არაფერი იცოდა ოპერაციის შესახებ – ამერიკელებს თავიანთი ავიაბაზის გამოყენება აუკრძალა.

ინციდენტის შემდეგ სიტყვით გამოსვლისას აიათოლა რუჰოლა ხომეინმა გააკრიტიკა ჯიმი კარტერი და ალაჰს მადლობა გადაუხადა ირანის დაცვისთვის:

„ვინ გაანადგურა ბატონი კარტერის ვერტმფრენები? ეს ჩვენ გავაკეთეთ? არა, ეს ქვიშამ გააკეთა! ეს არის ღმერთის გზავნილი. ქარი არის ღმერთის გზავნილი... ეს

ქვიზა არის ღმერთის შუამავალი. მათ შეუძლიათ კიდევ სცადონ!“<sup>1</sup>

მაღლიერების გრძნობით აღსავსე ირანელებმა კატასტროფის ადგილას მეჩეთი ააგეს, ნიშნად იმისა, რომ ღმერთმა ისლამური რესპუბლიკა ამერიკელებისგან დაიცვა.

სპეცოპერაციის ჩავარდნის მიზეზების ძიებისას სენატის თავდაცვის საკითხების კომიტეტმა დაასკვნა, რომ მთავარი პრობლემა იყო პერსონალის არაკოორდინირებული და არაორგანიზებული ქმედება, პრობლემის ერთიანი ხედვის არარსებობა და მისი მასშტაბების რეალური შეფასება, რის გამოც ოპერაცია თავიდანვე მარცხისთვის იყო განწინებული. გარდა ამისა, სპეცოპერაციის ჩავარდნა გამოიწვია გართულებულმა გეგმამ და არასათანადოდ განვრთნილი სპეცდანიშნულების რაზმების არაადეკვატურმა ქმედებებმა. სენატის კომიტეტმა მოუწოდა თავდაცვის დეპარტამენტს სპეციალური დანიშნულების რაზმების ცალკე სტრუქტურულ ერთეულად გამოყოფაზე ეროვნული თავდაცვის ერთიანი სტრუქტურის ფარგლებში. 1987 წელს აშშ-ს პრეზიდენტმა რონალდ რეიგანმა მოიწონა სენატის რეკომენდაციები და 1987 წლის 16 აპრილს შეიქმნა სპეციალური ოპერაციების სარდლობა.<sup>2</sup>

### მოლაპარაკებები და მძევლების გათავისუფლება<sup>3</sup>

გამომდინარე იქიდან, რომ მძევლების აყვანა ანტიამერიკანიზმით იყო გამოწვეული და ამ საკითხის მოლაპარაკებების საგნად ქცევა არ იყო ჩაფიქრებული, არ არსებობდა კონკრეტული მოთხოვნები, ამიტომ, შაჰის ექსტრადიციის მოთხოვნა იყო სარჩული, რათა ერთის მხრივ ირანელებს გაემართლებინათ ამერიკელების ტყვეობაში ყოფნა, მეორეს მხრივ კი, აიათოლას მიერ ამ ფაქტის მხარდაჭერა ზრდიდა ხომეინის ავტორიტეტსა და პრესტიჟს, რასაც ის ოპონენტების ჩამოსაშორებლად და ძალაუფლების კონსოლიდაციისთვის იყენებდა პოსტრევოლუციურ ირანში. ამიტომ, ხომეინი სანყის ეტაპზე მოლაპარაკებების განვლვას ხელოვნურად ცდილობდა. თუმცა, მოგვიანებით ამერიკელების მიერ სანქციების ამოქმედება და საერთაშორისო თანამეგობრობის მიერ აშშ-ს მხარდაჭერა მძიმე ტვირთად დაანვა ირანის ეკონომიკას, რის გამოც ხომეინმა გადაწყვიტა ბოლომდე „ჩაბლაუჭებოდა“ მძევლების სა-

<sup>1</sup> <http://kayhan.ir/fa/news/11060>

<sup>2</sup> თორნიკე შურდულაია - ამერიკისა და დიდი ბრიტანეთის სპეცსამსახურები, ინტელექტი, თბილისი, 2013.

<sup>3</sup> Bowden, Mark - Guests of the Ayatollah: The Iran Hostage Crisis, (Part Four, Part Five), GrovePress, 2007.



კითხს, შესაბამისად ერთის მხრივ ამერიკელი მძევლები ირანში და მეორეს მხრივ აშშ-ს ბანკებში გაყინული ირანული აქტივები და დაწესებული სანქციები იქცა ხანგრძლივი მოლაპარაკებების საგნად.

მოლაპარაკებების პირველმა მცდელობებმა, მიუხედავად იმისა რომ 13 მძევალი გაათავისუფლეს, შედეგები არ გამოიღო, ამიტომ აშშ-მ საერთაშორისო სამართლებრივი დავის წარმოება დაიწყო. მას შემდეგ, რაც 15 დეკემბერს შაჰი აშშ-დან პანამაში გაემგზავრა, თეირანმა პანამის მთავრობას ოფიციალურად მოსთხოვა შაჰის ექსტრადიცია, მაგრამ უშედეგოდ.

27 დეკემბერს, საბჭოთა კავშირის შეჭრა ავღანეთში ამერიკელებს იმედს აძლევდა, რომ ეს ფაქტი საბჭოთა კავშირიდან მომდინარე „საფრთხის ილუსტრირებას მოახდენდა“ ირანისთვის და წარმოაჩინდა საჭიროებას, რომ მას ეთანამშრომლა აშშ-სთან. ამ დროს კარტერის ადმინისტრაციამ დაიწყო საიდუმლო მოლაპარაკებები ირანის საგარეო საქმეთა მინისტრ – სადეჰ გოთბზადეჰთან, რომელიც დაინტერესებული იყო კრიზისის დასრულებით. ჩამოყალიბდა გეგმაც, რომელიც ირანში საერთაშორისო სადამკვირვებლო კომისიის ჩასვლით მძევლების გათავისუფლების პროცესს დაძრავდა. თუმცა გეგმა ჩავარდა, რადგან მან ჯერ გააუონა პრესაში, ხოლო შემდეგ საერთაშორისო კომისია არ შეუშვეს მძევლების სანახავად. 1980 წლის 23 თებერვალს ხომეინმა გამოაცხადა, რომ მძევლების ბედი უნდა გადაეწყვიტა ირანის პარლამენტს – მეჯლისს, რომელიც იმ დროისთვის არ იყო არჩეული.

1980 წლის დასაწყისში აქტიური მოლაპარაკებები არ ყოფილა. მხოლოდ აპრილის დასაწყისში იყო მოლაპარაკებების უშედეგო მცდელობები. რასაც შემდგომ დიპლომატიური ურთიერთობების განწყვეტა და სამხედრო სპეცოპერაცია მოჰყვა.

1980 წლის მაისში შეერთებულმა შტატებმა და მისმა უახლოესმა მოკავშირეებმა ირანის წინააღმდეგ აამოქმედეს ეკონომიკური ემბარგო, რაც არ აღმოჩნდა საკმარისი. 27 ივლისს შაჰის გარდაცვალებასაც არ შეუცვლია რამე. კრიზისის მოგვარება უფრო სავარაუდო გახდა აგვისტოს შუა რიცხვებში ირანში ახალი მთავრობის მოწყობის საბოლოოდ დასრულებამ. ამის ფონზე კარტერის ადმინისტრაციამ დაუყოვნებლივ გაააქტიურა და გაათავართოვა დიპლომატიური მოლაპარაკებების მცდელობები. ამ დროისთვის კრიზისის მოგვარებამ ირანისთვისაც არსებითი მნიშვნელობა შეიძინა, რადგან ერაცთან ომის საშიშროების გამო სჭირდებოდა ამერიკული წარმოების სამხედრო ტექნიკა (შაჰის პერიოდიდან ირანის შეიარაღებული ძალების ტექნიკა ადაპტირებული იყო აშშ-ს სამხედრო სტანდარტებთან). ამასთან, შაჰი უკვე გარდაცვ-

ლილი იყო და მისი ქონების დაბრუნება, რომელსაც ირანი მოითხოვდა, ბევრად გამარტივდებოდა.

შედეგად, ირანელი ოფიციალური პირები მოლაპარაკებებში განახლებული ძალებით ჩაერთვნენ. ოპერაციის ჩავარდნიდან ოთხთვენახევრის შემდეგ, ირანის პრემიერმინისტრის მოადგილე, სადევ ტაბატაბაი, რომელიც ხომეინის შვილის ცოლისძმა იყო და ახლო ურთიერთობა ქონდა აიათოლასთან, ესაუბრა მას კრიზისის მოგვარების გზებზე და მიიღო თანხმობა მოლაპარაკებების დაწყებისა. 12 სექტემბერს ხომეინმა მძევლების გათავისუფლების სანაცვლოდ ახალი პირობები წარმოადგინა, მათ შორის უკანასკნელი შაჰის სიმდიდრისა და ირანული აქტივების დაბრუნება. 1980 წლის 16-18 სექტემბერს ტაბატაბაი შეხვდა გერმანიის საგარეო საქმეთა მინისტრ გენშერს და ამერიკის შეერთებული შტატების სახელმწიფო მდივნის მოადგილე უორენ კრისტოფერს<sup>1</sup>, რათა განეხილათ მომდევნო ნაბიჯები.<sup>2</sup>

1980 წლის 22 სექტემბერს ერაყი შეიჭრა ირანში<sup>3</sup>, რის გამოც მოლაპარაკებები დროებით შეწყდა, რადგან ირანის ოფიციალურმა პირებმა შეერთებული შტატები ომის პროვოცირებაში დაადანაშაულეს. ეკონომიკური ემბარგო აგრძელებდა ირანის ეკონომიკის დაუძლურებას და ქვეყნის შესაძლებლობას, გამკლავებოდა ერაყის არმიას. აგრეთვე, ოქტომბერში, როცა ირანის პრემიერ მინისტრი მოჰამედ ალი რაჟა ეწვია გაერთიანებული ერების ორგანიზაციას, მსოფლიოს ლიდერებმა ნათლად დაანახეს მას, რომ ირანი არ შეიძლება ელოდებოდეს მხარდაჭერას ერაყთან კონფლიქტში, რადგან მას ჰყავდა დატყვევებული ამერიკელი დიპლომატები.<sup>4</sup> მოგვიანებით პარლამენტის სპიკერი აკბარ რაფსანჯანი (შემდგომ პრეზიდენტი) პარლამენტში მძევალთა გათავისუფლების სასარგებლოდ გამოვიდა, რაშიც მას მხარს უჭერდნენ ტაბატაბაი და აიათოლას შვილი აჰმად ხომეინი. შედეგად ირანელებმა მოლაპარაკებები ისევ განაახლეს.

<sup>1</sup> ამ დროისთვის აშშ-ს სახელმწიფო მდივნის პოსტი ებარა ედმუნდ მასკს.

<sup>2</sup> <https://news.google.com/newspapers?nid=1755&dat=19810129&id=VeMbAAAAIBAJ&sjid=9GcE-AAAAIBAJ&pg=6775,6365491>

<sup>3</sup> ერაყის მმართველმა, სადამ ჰუსეინმა ირანთან სასაზღვრო საკითხების ომით მოგვარება გადაწყვიტა, მას ჰქონდა შიში იმისა, რომ ირანის რევოლუციურ პროპაგანდას ერაყის შიიტურ მოსახლეობაზე, რომელიც უმრავლესობას წარმოადგენდა, გავლენა არ მოეხდინა. ომი თითქმის 8 წელი გაგრძელდა, დაიღუპა მილიონობით ადამიანი, საზღვრები კი ისევე დარჩა, როგორც ომამდე.

<sup>4</sup> <https://www.britannica.com/event/Iran-hostage-crisis>

ირანს, ახლა უკვე ოთხი მოთხოვნა ჰქონდა: 1. აშშ-ს ბოლიში უნდა მოეხადა ირანის შიდა საქმეებში ჩარევისთვის 2. პირობა უნდა დაედო, რომ ამას აღარ გააკეთებდა. 3. აშშ-ს უნდა გაეხსნა გაყინული ირანულ აქტივები და დაებრუნებინა შაჰის ქონება ირანისთვის. 4. შეეჩერებინა ყველა საერთაშორისო სამართლებრივი დავა ირანის წინააღმდეგ. შეერთებულ შტატებთან შეთანხმდა სამი მოთხოვნა, მაგრამ ბოლიშის მოხდაზე მათ უარი განაცხადეს.

2 ნოემბერს ირანის პარლამენტმა საბოლოოდ დაადგინა მძევლების გასათავისუფლებლად ფორმალური პირობები. 10 ნოემბერს უორენ კრისტოფერი ჩავიდა ალჟირში, ალჟირელი დიპლომატების შუამავლობით მოლაპარაკებების პროცესის დასაწყებად, რადგან ირანელებს არ სურდათ პირდაპირი ურთიერთობა ამერიკულ მხარესთან. პატარ-პატარა ხარვეზებმა, მათ შორის ენობრივმა ბარიერმა და ეკონომიკურმა საკითხებმა პროცესი შეანელა, თუმცა საბოლოოდ ხელი მოეწერა დოკუმენტს, რომელიც მოიცავდა ფართო ეკონომიკურ, პოლიტიკურ და ჰუმანიტარულ კომპრომისს.

1981 წლის 19 იანვარს ალჟირში ხელი მოეწერა შეთანხმების პაკეტს, რომელიც „ალჟირის დეკლარაციის“<sup>1</sup> სახელით არის ცნობილი. მისი მთავარი პუნქტებია:

- აშშ არ ჩაერევა ირანის შიდა საქმეებში პირდაპირი თუ არაპირდაპირ, სამხედრო თუ პოლიტიკური გზებით.
- აშშ აამოქმედებს ირანის გაყინულ აქტივებს, მოუხსნის სავაჭრო სანქციებს და ირანს გადასცემს ყოფილი შაჰის ქონებას.
- ორივე ქვეყანა დაასრულებს სასამართლო დავებს ერთმანეთის მიმართ, ამ პროცესისთვის შეიქმნება ირანი-აშშ-ს დავების განმხილველი ტრიბუნალი.
- ირანი გაათავისუფლებს მძევლებს და გადაიხდის აშშ-ს ვალებს.

საბოლოოდ, 1981 წლის 20 იანვარს, მეჭრაბადის აეროპორტში მცირედი შეფერხებების შემდეგ, მძევლები გაათავისუფლეს – რონალდ რეიგანის ინაუგურაციიდან რამდენიმე წუთში. ამასთან დაკავშირებით არსებობს ე. წ. „ოქტომბრის სიურპრიზის კონსპირაციული თეორია“, რომელიც არცთუ ისე უსაფუძვლოდ ადანაშაულებს რეიგანს იმაში, რომ სავარაუდოდ მან ისარგებლა ირან-ერაყის ომის დაწყებით და საიდუმლოდ გაურიგდა ირანელ მაღალჩინოსნებს. თეორიის მიხედვით მოლაპარაკე-

<sup>1</sup> დეკლარაციის სრული ტექსტი - [http://www.parstimes.com/history/algiers\\_accords.pdf](http://www.parstimes.com/history/algiers_accords.pdf)

ბები არჩევნებამდე უნდა შეეწყვიტა ირანს და მძევლების გათავისუფლება რეიგანის ინაუგურაციისთვის უნდა დაემთხვია, სანაცვლოდ კი, რეიგანის ადმინისტრაცია საიდუმლოდ მიჰყიდიდა იარაღს მათ. უცნობია რეალურად განხორციელდა თუ არა „ოქტომბრის სიურპრიზი“, რადგან მისი დასაბუთება ვერ მოხერხდა. ეს მოსაზრება შემდგომში ირან-კონტრას სკანდალს დაედოს საფუძვლად, იმ გაგებით, რომ ხუთი წლის შემდეგ ირანისთვის იარაღის მიყიდვის იდეის ხორცშესხმა განხორციელდა. ირან-კონტრას სკანდალი მდგომარეობდა იმაში, რომ ლიბანში, ტერორისტული ორგანიზაციის მიერ აყვანილი ამერიკელი მძევლების გათავისუფლება ირანს უნდა აეღო საკუთარ თავზე, ხოლო აშშ მას მიანვდიდა იარაღს, მიღებული თანხით კი, ნიკარაგუაში დააფინანსებდა სოციალისტური მთავრობის წინააღმდეგ აჯანყებულ დაჯგუფებას – კონტრას.<sup>1</sup>

## შედეგები

საერთაშორისო კრიზისს, რომელმაც 14 თვეზე მეტ ხანს გასტანა, არცერთი მხარისთვის არ მოუტანია რაიმე არსებითი სარგებელი. პირველ რიგში, ამერიკა-ირანის ურთიერთობების ასეთმა გამწვავებამ განაპირობა კარტერის პოლიტიკურ დასამარება და მორალური დარტყმა მიაყენა აშშ-ს პრესტიჟს საერთაშორისო არენაზე, განსაკუთრებით მას შემდეგ, რაც ირანმა CIA-ს საიდუმლო მასალების ტომები გამოაქვეყნა. „არწივის კლანჭის“ ჩავარდნა ბევრმა აღიქვა ამერიკის მარცხად, კითხვის ნიშნის ქვეშ დადგა აშშ-ს სპეცსამსახურებისა და არმიის კომპეტენციაც, შესაბამისად ისინი დადგნენ რთული სამხედრო და პოლიტიკური გამოწვევების წინაშე. ხანგრძლივი მუშაობის შემდეგ აშშ-ს მიერ შეიქმნა სპეციალური დანიშნულების რაზმების ცალკე სტრუქტურული ერთეული – სპეციალური ოპერაციების სარდლობა, ასევე მასიურად დაიწყო სამხედრო ტექნოლოგიების მოდერნიზაციის პროცესი, განსაკუთრებით ზორეულ და კომპლექსურ ობიექტებზე სპეცოპერაციების ჩასატარებლად. დღესდღეობით აშშ-ს სპეციალური ოპერაციების სარდლობას მსოფლიოს ნებისმიერ წერტილში შეუძლია სხვადასხვა ტიპის ოპერაციის ჩატარება.

რაც შეეხება ირანს, ის საერთაშორისო სისტემაში დამკვიდრდა როგორც არასტაბილური, რეაქციული, თეოკრატიული ელემენტი. მან ამ კრიზისის შედეგად მიიღო თავისი კუთვნილი 8 მილიარდის ღირებულების აქტივები ოქროს სახით, მაგრამ და-

<sup>1</sup> [https://fas.org/irp/congress/1992\\_cr/h920205-october-clips.htm](https://fas.org/irp/congress/1992_cr/h920205-october-clips.htm)

კარგა ყველანაირი საერთაშორისო მხარდაჭერა, მიღო ეკონომიკური და სავაჭრო სანქციები. დღესაც კი, მისი დიპლომატიის ძირითად ინსტრუმენტად რჩება აგრესიული რიტორიკა, ტერორი, ტერორიზმის მხარდაჭერა და ტერორისტების დაფინანსება. აშშ-ს და ირანს შორის მუდმივად დაძაბული ურთიერთობები არა იმდენად ისლამური რევოლუციის დამსახურებაა, რამდენადაც ანტიამერიკანიზმით გამოწვეული მძევლების კრიზისის შედეგად დამდგარი გრძელვადიანი მემკვიდრეობა. ორ ქვეყანას შორის დიპლომატიური ურთიერთობები მძევლების კრიზისიდან 40 წლის შემდეგაც კი არ არის აღდგენილი. თეირანში აშშ-ს ყოფილ საელჩოში დღეს ანტიამერიკული მუზეუმი ფუნქციონირებს.

### გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ქენქაძე ვახი, *ამერიკის შეერთებული შტატების საგარეო პოლიტიკის ისტორია (1933-1993)*. წიგნი მეორე (იმპერიული საპრეზიდენტო დიპლომატია), თბილისი 2009.
2. შავაშავა ვასილ, *SAVAK (ირანის შაჰის დაზვერვისა და სახელმწიფო უშიშროების სამსახური)*, თბილისი, 2016.
3. შურლუაია თორნიკე, *ამერიკისა და დიდი ბრიტანეთის სპეცსამსახურები, ინტელექტი*, თბილისი, 2013.
4. აშშ-ის სპეცრაზმის ყველაზე სამარცხვინო მარცხი, 03.07.2014, <http://geworld.ge/ge/6018/> - აღნიშნული ვებ-გვერდი რუსული სპეცსამსახურების პროექტია, რომელიც ხშირად ავრცელებს დებინფორმაციას, თუმცა აღნიშნული სტატიის დეტალები გადამოწმებულია და შეესაბამება სიმართლეს.
5. Buck, Major Peter D. USMC – The Iranian Hostage Rescue Attempt A Case Study, Marine Corps University, 2001-2002.
6. Radvanyi, Major Richard A. USAF – Operation Eagle Claw-lessons Learned, Marine Corps University, 2000-2001.
7. Houlton, B.a Tyler Q. – the Impact of the 1979 Hostage Crisis in Iran on the U.s. Presidential Election of 1980, Georgetown University, 2011.
8. Bowden, Mark – Guests of the Ayatollah: The Iran Hostage Crisis, Grove Press, 2007.
9. Bowden, Mark Among the Hostage-takers, 12.2005. <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2004/12/among-the-hostage-takers/303596/>

10. Scott Macleod, Radicals Reborn – Iran's Student Heroes Have Had a Rough and Surprising Passage, 15.11.1999.  
<http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,992548,00.html>
11. The Hostages and the Casualties.  
[http://www.jimmycarterlibrary.org/documents/list\\_of\\_hostages/](http://www.jimmycarterlibrary.org/documents/list_of_hostages/)
12. Cumming Bruce, Nicholas Bazargan Government Resigns in Iran, 7.11.1979.  
[https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1979/11/07/bazargan-government-resigns-in-iran/e4360d7c-31ba-4cd0-9cbb-4649d24f50f2/?utm\\_term=.352e9961da5e](https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1979/11/07/bazargan-government-resigns-in-iran/e4360d7c-31ba-4cd0-9cbb-4649d24f50f2/?utm_term=.352e9961da5e)
13. Rubin, Michael Brzezinski's Cognitive Dissonance, 01.14.2016.  
<https://www.commentarymagazine.com/foreign-policy/middle-east/iran/brzezinskis-%20cognitive-dissonance/>
14. Cummingbruce, Nicholas, Bazargan Government Resigns in Iran, 11.08.1979.  
[https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1979/11/07/bazargan-government-resigns-in-iran/e4360d7c-31ba-4cd0-9cbb-4649d24f50f2/?utm\\_term=.7948bdad7fe5](https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1979/11/07/bazargan-government-resigns-in-iran/e4360d7c-31ba-4cd0-9cbb-4649d24f50f2/?utm_term=.7948bdad7fe5)
15. The Editors of Encyclopaedia Britannica, Iran Hostage Crisis.  
<https://www.britannica.com/event/Iran-hostage-crisis>
16. Executive Orders, Executive Order 12170 – Blocking Iranian Government Property.  
<https://www.archives.gov/federal-register/codification/executive-order/12170.html>
17. Security Council Resolutions – 1979.  
<https://www.un.org/Docs/scres/1979/scres79.htm>
18. Mendez, Antonio J. A Classic Case of Deception – CIA Goes Hollywood, 27.08.2007.  
<https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-%20studies/studies/winter99-00/art1.html>
19. Cia Museum, Rescue of the „Canadian Six“ – a Classic Case of Deception, 21.10.2012.  
<https://www.cia.gov/about-cia/cia-museum/experience-the-collection/text-%20version/stories/rescue-of-the-canadian-six-a-classic-case-of-deception.html>
20. Operation RICE BOWL, 30.04.2006.  
<https://www.blog.artlaflamme.com/2006/04/operation-rice-bowl/>
21. Brinkley, Douglas the Lives They Lived; Out of the Loop, 29.12.2002.  
<https://www.nytimes.com/2002/12/29/magazine/the-lives-they-lived-out-of-the-loop.html>
22. Operation Eagle Claw, [https://en.wikipedia.org/wiki/Operation\\_Eagle\\_Claw](https://en.wikipedia.org/wiki/Operation_Eagle_Claw)
23. Tustin Kamps, Charles Operation Eagle Claw: the Iran Hostage Rescue Mission, 21.09.2006.

- <http://www.au.af.mil/au/afri/aspj/apjinternational/apj-s/2006/3tri06/kampseng.html>
24. Balestrieri, Steve Operation Eagle Claw, Disaster at Desert One Brings Changes to Special Operations, 24.04.2017.  
<https://specialoperations.com/30764/operation-eagle-claw-disaster-desert-one-brings-%20changes-special-operations/>
  25. Operation Eagle Claw: Modern War.  
<https://www.learning-history.com/operation-eagle-claw/>.
  26. Khomeini, Imam (RA): The sand was a divine agent in Tabas, 05.05.2014  
<http://kayhan.ir/fa/news/11060>
  27. Sarasota Herald-tribune, West Germans Lauded for Aid During Hostage Crisis, 01.29.1981.  
<https://news.google.com/newspapers?nid=1755&dat=19810129&id=VeMbAAAAIBAJ&sjid=%209GcEAAAIBAJ&pg=6775,6365491>
  28. ალჟირის დეკლარაციის ტექსტი სრულად იხ.:  
[http://www.parstimes.com/history/algiers\\_accords.pdf](http://www.parstimes.com/history/algiers_accords.pdf)
  29. White House Historical Association, Jimmy Carter and the Iranian Hostage Crisis.  
[https://web.archive.org/web/20131002214814/http://www.whha.org/whha\\_classroom/classr%20oom\\_9-12-transitions-carter.html](https://web.archive.org/web/20131002214814/http://www.whha.org/whha_classroom/classr%20oom_9-12-transitions-carter.html)
  30. Senior Division's Website, the Iran Hostage Crisis: When Compromise Fails.  
<http://www.iranhostagecrisis.net>
  31. Creating a Task Force to Investigate Certain Allegations Concerning the Holding of Americans as Hostages by Iran in 1980 (House of Representatives – February 05, 1992).  
[https://fas.org/irp/congress/1992\\_cr/h920205-october-clips.htm](https://fas.org/irp/congress/1992_cr/h920205-october-clips.htm)
  32. Eric Randolph, „We Were the Wikileaks of Our Day“: Iran Hostage-taker, 03.10.2016.  
<https://www.dawn.com/news/1293881>
  33. CNN Library, Iran Hostage Crisis Fast Facts, 10.2018.  
<https://edition.cnn.com/2013/09/15/world/meast/iran-hostage-crisis-fast-facts/index.html>